

1999–2001 års fornminnesinventering i Uppsala län

Tierps, Östhammars och Uppsala kommuner

1999–2001 års
fornminnesinventering
i Uppsala län

Tierps, Östhammars och Uppsala
kommuner

Örjan Hermodsson

Riksantikvarieämbetet

Riksantikvarieämbetets förlag
Box 5405, 114 84 Stockholm
Tel. 08-5191 8000
Fax 08-5191 8083
www.raa.se
e-post: riksant@raa.se

Omslagsbild: Runsten vid Kallviksmossen, se figur 3.

Produktion: Riksantikvarieämbetet

Distribution: Riksantikvarieämbetets förlag,
Box 5405, 114 84 Stockholm, telefon 08-51 91 8000

Layout/original: Ann Winberg Idéverkstaden

© 2002 Riksantikvarieämbetet

1:1

ISSN 1403-5308

Innehåll

Sammanfattning	5
Arbetsområden	5
1999, 2000 och 2001 års arbetsområden	5
Landskapet	7
De naturgeografiska förutsättningarna	7
Kulturgeografisk karaktär	7
Tidigare dokumentation	8
Dokumentation före RAÄ:s förstagångsinventering	8
Förstagångsinventeringen	9
Tidigare andragångsinventeringar i länet	10
Övrig dokumentation efter förstagångsinventeringen	10
1999–2001 års fornminnesinventeringar	12
Fältförberedelser	12
Organisation	12
Fältarbete	13
Inriktning	13
Resultat	14
Utåtriktad verksamhet	22
Utbildning, information och samråd	22
Utvärdering	23
Fältförberedelser	23
Organisation	23
Fältarbete	24
Inriktning	24
Resultat och kvarstående kompletteringsbehov	24
Särskilt bevarandevärda lokaler och miljöer	26
Skador och hotbilder	27
Utåtriktad verksamhet	28
Referenser	29
Litteratur	29
Bilaga	31
Statistisk redovisning av tabellerna 1–3 g	31

Sammanfattning

1999 års arbetsområde i Uppsala län omfattade ca 89 km² och inventeringstakten låg på mellan 1,9 och 2,1 km² per anställningsdag. Under 2000 och 2001 omfattades fältarbetena i Uppsala län nästan uteslutande av granskningar och kompletterande inventeringsinsatser i sammanhang med projektet Skog och Historia i Norduppland. Arbetstakten för detta arbete är svår att beräkna, men kan grovt uppskattas till cirka 1,6 km² per anställningsdag.

Fältinsatserna 1999–2001 resulterade i dokumentation av 501 anläggningar på 306 lokaler. Av dessa hade 63 anläggningar på 34 lokaler blivit föremål för dokumentation under förstagångsinventeringen. 215 anläggningar på 131 lokaler inom 1999–2001 års arbetsområden blev bedömda som fasta fornlämningar. Motsvarande siffror efter förstagångsinventeringen var 19 anläggningar på fyra lokaler.

Vid fältarbetena prioriterades ett vitt spektrum av kulturlämningar. Generellt sattes presumtiva fornlämningar i första rummet. Förhistoriska boplatser, agrara lämningar och maritima lämningar, är tre kategorier, som blivit kända i området först genom de nya inventeringsinsatserna. Bebyggelseämningar och industriella lämningar är de dominerande kategorierna inom större delen av det berörda arbetsområdet.

Det har visat sig, att granskningen av Skog och Historiaprojektets inventeringar har inneburit, att det totala antalet lokaler ungefär har fördubblats. Det framtida kompletteringsbehovet kan bedömas vara störst när det gäller kategorierna förhistoriska boplatser, bebyggelseämningar, agrara-, industriella och maritima lämningar.

Huvuddelen av registreringen i fält under 1999–2001 skedde digitalt med hjälp av DGPS-teknik, där satelliter är grunden för positionsbestämning. Detta har visat sig att en digital metod fungerar väl och innebär stora fördelar i förhållande till det äldre analoga arbetssättet. En ökad satsning på att utveckla fältdatasystemet är dock nödvändig för att optimera utbytet av denna metod.

Skador av skogsbruk har kunnat konstateras på kulturlämningar i området.

Den utåtriktade verksamheten har under arbetsåsongerna varit mångfacetterad. Önskvärt är att utveckla ett bättre system för kunskapsspridning i samband med inventeringsarbetet.

Arbetsområden

1999, 2000 och 2001 års arbetsområden

Det avklarade arbetsområdet under 1999 utgjordes av cirka 89 km² och berörde fem ekonomiska kartblad. Det fördelade sig enligt följande: A) Cirka 50 km² i Tierps kommun inom socknarna Vendel (20 km²) och Österlövsta (30 km²). B) Cirka 27 km² i Östhammars kommun inom Forsmarks socken. C) Cirka 12 km² i Uppsala kommun inom socknarna Tensta (10 km²) och Lena (2 km²), (figur 1). Valet av detta ovanligt sammansatta arbetsområde styrdes av tidigare års inventeringsverksamhet (se Hermodsson 1995, 1996b och 2001). Målsättningen var att slutföra inventeringen av den redan påbörjade Forsmarks

Socken	Kommun	Areal i km ²
Vendel	Tierp	20
Österlövsta	Tierp	30
Forsmark	Östhammar	27
Tensta	Uppsala	10
Lena	Uppsala	2

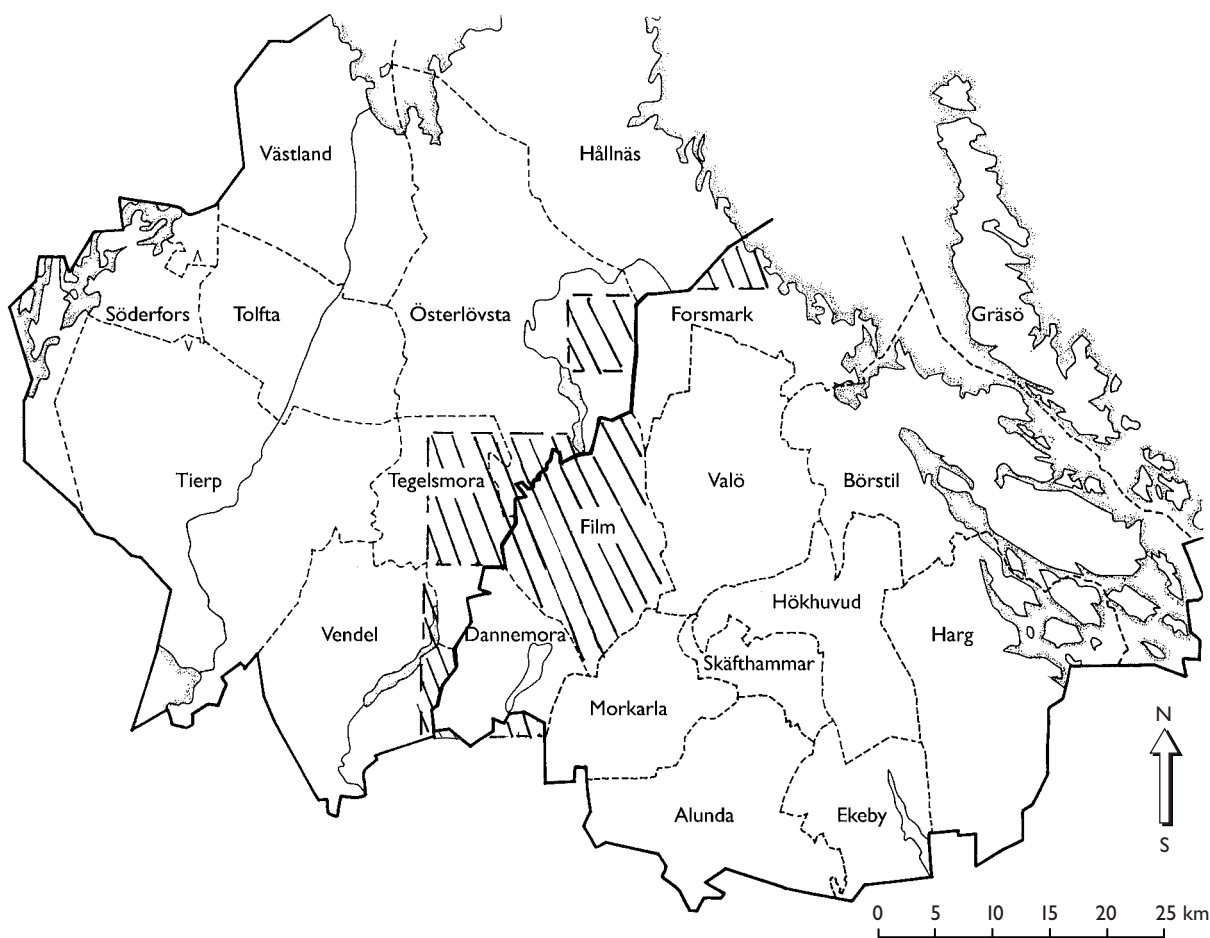
Figur 1. Arbetsområdets areella omfattning sockenvis i Uppsala län under 1999.

socken och att fullfölja inventeringen av påbörjade ekonomiska kartblad i anslutning till Dannemora, Films och Forsmarks socknar, (figur 2.).

Under 2000 inleddes en kulturminnesinventering i norra Uppland. Projektet, som benämns Skog och Historia, är ett samarbete mellan Skogsvårdsstyrelsen i Mälardalen, Länsstyrelsen i Uppsala län, Upplandsmuseet, Länsarbetsnämnden och Riksantikvarieämbetet. Fältarbetena startade under sommaren i Tegelsmora och Films socknar. Riksantikvarieämbetet har svarat för granskningen i fält av presumtiva forn-

lämningslokaler. Detta arbete fortsatte under 2001. Sammanlagt under dessa båda säsonger har hela Films och ungefär två ekonomiska kartblad i Tegelsmora socken klarats av. Resultaten och iakttagelserna från dessa granskningar ingår i denna rapport. Dessutom genomfördes under 2001 en särskild inventeringsinsats inom cirka 2 km² i Skäfthammars socken. Vidare gjordes under 2000 och 2001 begränsade inventeringsinsatser i Forsmarks sockens skärgård.

Figur 2. Östhammars och Tierps kommuner med 1999–2001 års arbetsområden särskilt markerade. Ritning J. Gustafsson och S. Hamberg, Riksantikvarieämbetet.

Landskapet

De naturgeografiska förutsättningarna

De områden som berördes av inventeringar under åren 1999–2001, sträcker sig från skärgården utanför Kallrigafjärdens mynning i Öregrundsgrepen, och in i landet till den inre delen av Uppland i trakten av Dannemorasjön. I Kallrigafjärden mynnar Olandsån som flyter åt norr och har sina källor i sydligaste delen av Alunda socken. Dannemorasjön utgör en källsjö till Fyrisån som i huvudsak flyter åt söder. Detta innebär att inventeringsområdet berör två huvudsakliga avvattningsområden i landskapet. Höjdskillnaderna i landskapet är inte särskilt stora, de omfattar marker från havsnivå upp till ca 65 m ö.h. Fallhöjden mellan Lillbyasjön i norra delen av Films socken och Dannemorasjön i sydväst är mindre än en halv meter, så avrinningen är mycket långsam. Vid Olandsåns källor ligger höjdnivån under 10 m ö.h. I ytterkanterna, men även inom andra slättområden inom socknarna, uppträder på sina ställen jordarten glaciärra (Persson 1984). Under yngre järnålder och senare har denna jordart sannolikt skapat de bästa förutsättningarna för jordbruk. Kalkrikedom i denna lera, som är högst i de kustnära områdena, har sannolikt varit av stor betydelse för bosättningen. Dominerande jordart inom de något högre belägna områdena är sandig–moig moränmark. Urberget sticker fram på många ställen, främst i nordöstra delen av Films socken. I norra delen av denna socken består berggrunden i huvudsak av hälleflinta och leptit (metaryolit). Denna berggrund hyser förekomster av järnmalm, och gruvbrytning i historisk tid har här förekommit. Vid själva Dannemora, där den i särklass mest omfattande brytningen ägt rum, består berggrunden av kristallin kalksten (Stålhös 1991).

Kulturgeografisk karaktär

Gemensamt för de områden som berörts av inventeringar under 1999-2001 är att de under historisk tid har präglats av järnbruken och de verksamheter som hängt samman med dessa. Dannemora och Films socknar utgör kärnan i Dannemora bergsbruksområde. I centrum av denna bygd ligger Dannemora gruva, som under århundraden har stått för huvuddelen av brukens malmbehov. Järnbruken i Uppland dominerade Sveriges industriella utveckling framförallt under 1700-talet (Sporrong 1996:57).

Landskapets kulturgeografiska karaktär avspeglas i de kulturlämningar som har blivit dokumenterade i fornminnesregistret. Industriella lämningar utgör en dominerande kategori av de under inventeringarna gjorda fynden. I Films socken uppgick andelen registrerade industriella lämningar till ca 38 % (280 anläggningar) efter inventeringsomgången 1997–1998 (Hermodsson 2001:41, tabell 3c). Under de kompletterande insatserna åren 2000-2001 i Film socken registrerades 86 industriella lämningar, vilket motsvarar en andel av ca 45 % (bilagan, tabell 3f). Inom de flesta övriga delområden är andelen industriella lämningar lägre. Totalt utgör andelen industriella lämningar ca 32 %. Inventeringsområdena under 1999-2001 kan i sin helhet sägas karaktäriseras av de industriella lämningarna. Uppenbarligen är det bergsbruket under historisk tid som gett upphov till de talrika spåren av industriell verksamhet.

Bebyggelselämningar är den lämningsslaget, som är relativt jämnt utspridd inom alla berörda socknar. Andelen uppgår till hela ca 38 %. Den dominerande lämningstypen är torpbebyggelse.

Enligt Sporrong (1996:57) påverkade brukens utveckling i norra Uppland det agrara

landskapet, så att det än i dag har en ålderdomlig prägel. Ett skogvårdsprogram under 1800-talet medförde stora dräneringsföretag, som skapade möjligheter att odla upp lätta organogena jordar.

Jordbruket i arbetsområdet har i dag mindre omfattning och är inriktat på kreaturskötsel. I historisk tid karaktäriserades det agrara landskapet i dessa trakter av små, geometriskt oregelbundna bebyggelseenheter, där tvåsädesbruk tillämpades (Sporrong a.a.:76). Skogsbruket är förmodligen den i dag viktigaste näringen. Skogsmarken i den norra delen av Uppland omfattar, enligt Sohlberg (1990:25), 60 till 70 procent av landarealen. Den tunga industrin, som har hängt samman med den nu helt nedlagda gruvbrytningen i Dannemora, är avvecklad. Nya mindre företag har därefter bildats i Österbybruks- och Dannemoraområdet. Energiproduktion genom kärnkraftverket i Forsmark präglar kustregionen. Planer finns på att etablera en mycket omfattande station för vindkraft i havet nära Forsmarks skärgård.

Tidigare dokumentation

Dokumentation före RAÄ:s förstagångsinventering

Under åren 1635, 1636 och 1638 företog Johann Rhezelius antikvariska resor i Uppland. Dessa finns sammanställda i *Monumenta Upplandica* (Stenbock & Lundberg 1915–17:73 ff.). Under rubriken ”Danmora S(ochn) och Bergzlagh” uppräknas några platser i området med olika naturtillgångar. Dessutom nämns en runsten i Films socken, som anges stå i rågången vid Kallviks mosse öster om Dyngsjön. Runstenen (RAÄ 5) finns kvar i dag på ungefär samma plats, men har tydligen i sen tid blivit vänd åt norr, i stället för åt väster som på 1600-talet. Runstenen markerar en tresockengräns mellan Films, Valö och Morkarla socknar. Platsen besöktes år 2001 i samband med de kompletterande inventeringsinsatserna i Films socken. Runstenen har i senare tid ställts upp på det gränsröse som markerar tresockengränsmötet. Tillsammans bildar gränsröset och runstenen ett högst imponerande monument (figur 3, se även omslagsbild). Beträffande Tegelsmora socken nämner Rhezelius förutom kyrkan, att vissa byars ängsmarker är salthaltiga.

Klingspor (1871–76:65 ff.) behandlar under Tegelsmora socken endast kyrkan. Om fornminnen har han inte kunnat erhålla några upplysningar. Däremot anför han en uppgift om ett fynd av en avbruten flintkniv upplimmad med ålskinn, funnen 1824 vid Päsarby (SHM inv. nr 447).

I Upplands fornminnesförenings tidskrift (1925–1930) finns ett kapitel av Pehr Johnsson om Uppländska folksägner. Där berättas om Tegelsmora socken att för en del år sedan bodde där en klok gubbe, som var väl anlitad. Han kunde bota sjukdomar och förutse kommande händelser. Samtidigt var han farlig för personer som inte rättade sig efter honom. Det talas också om förekomsten av en tandvärkstall på vägen mellan Tobo bruk och Tegelsmora kyrka, som benämns Kranktallen. Från nämnda socken finns en sägen om kyrkobygget: ”När Tegelsmora kyrka skulle byggas, var det starkt fråga om att förlägga denna till en annan plats än där den nu är belägen. Men vad som uppfördes om dagen blev om natten nedrivet. Det var ett förfärligt krångel, som resulterade i, att man

*Figur 3. Runsten på gränsröse vid Kallviksmossen i tresockenmötet mellan Film, Morkarla och Valö.
Foto: Ö. Hermodsson, 2001-09-04.*

beslöt förlägga kyrkan till den plats, där den nu är belägen. Den andra kallas Prästbacken och där skola i forna tider några stenar ha varit synliga, som utvisat det läge, som man först tänkt sig för kyrkan.” (Johnsson 1925:98.) Intressant i sammanhanget är den lokal med bebyggelseämningar (RAÅ 51) på en mindre backe cirka 100 m söder om kyrkan, som registrerades vid fornminnesinventeringen 2001. Möjligen är det denna plats som benämnes Prästbacken i sägnen om kyrkobygget. Nuvarande prästgården ligger cirka 50 m väster om bebyggelseämningarna. Enligt Lange (1986:140) är bebyggelseämningarna efter den medeltida prästgården.

Från Tegelsmora socken finns förutom ovan nämnda fynd ytterligare några äldre uppgifter om fynd av flint- och stenföremål som förvaras i SHM. De flesta av dessa är från områden i socknen som ännu ej har fornminnesinventerats. Detsamma gäller två äldre uppgifter om fornminnen som finns bland excerpterna.

Förstagångsinventeringen

I Vendels, Tegelsmora, Tensta och Österlövsta socknar utfördes förstagångsinventeringen 1952. Forsmarks socken inventerades för första gången år 1953.

Inom de områden som inventerades och granskades åren 1999–2001 hade förstagångsinventeringen registrerat 63 anläggningar på 34 lokaler. Av dessa var endast

19 anläggningar på fyra lokaler bedömda som fasta fornlämningar. Dessutom fanns i Films socken, där andragångsinventeringen utfördes 1997 och 1998, 24 lokaler registrerade av förstagångsinventeringen. Resultaten av de olika inventeringsomgångarna i Films socken har redan behandlats i en tidigare rapport (Hermodsson 2001). I föreliggande rapport behandlas och statistiskt redovisas för Films sockens del endast resultaten från den kompletterande inventeringen i samband med granskningen av projektet Skog och Historia 2000.

De fyra lokalerna med fasta fornlämningar från förstagångsinventeringen fördelar sig på socknarna Tensta, Vendel, Forsmark och Österlövsta. De omfattar en hyttruin, två gravfält och en fångstgrop. I Tegelsmora socken registrerades vid förstagångsinventeringen i första hand industriella lämningar i form av kolbottnar och tillhörande kolarkojgrunder. En intressant vittnesbörd från förstagångsinventeringen är att kolning med mila ännu inte var en helt utdöd verksamhet. I beskrivningen från förstagångsinventeringen av lokalen RAÄ 25 står att kolan var färdig att tändas på! På platsen finns i dag endast en kolbotten.

Från förstagångsinventeringen finns förutom de registrerade lokalerna talrika husgrundsmarkeringar (hg) direkt på kartbladen. Detta är ett värdefullt underlag för andra-gångsinventeringen, där många av dessa platser registreras och ibland blir bedömda som fasta fornlämningar.

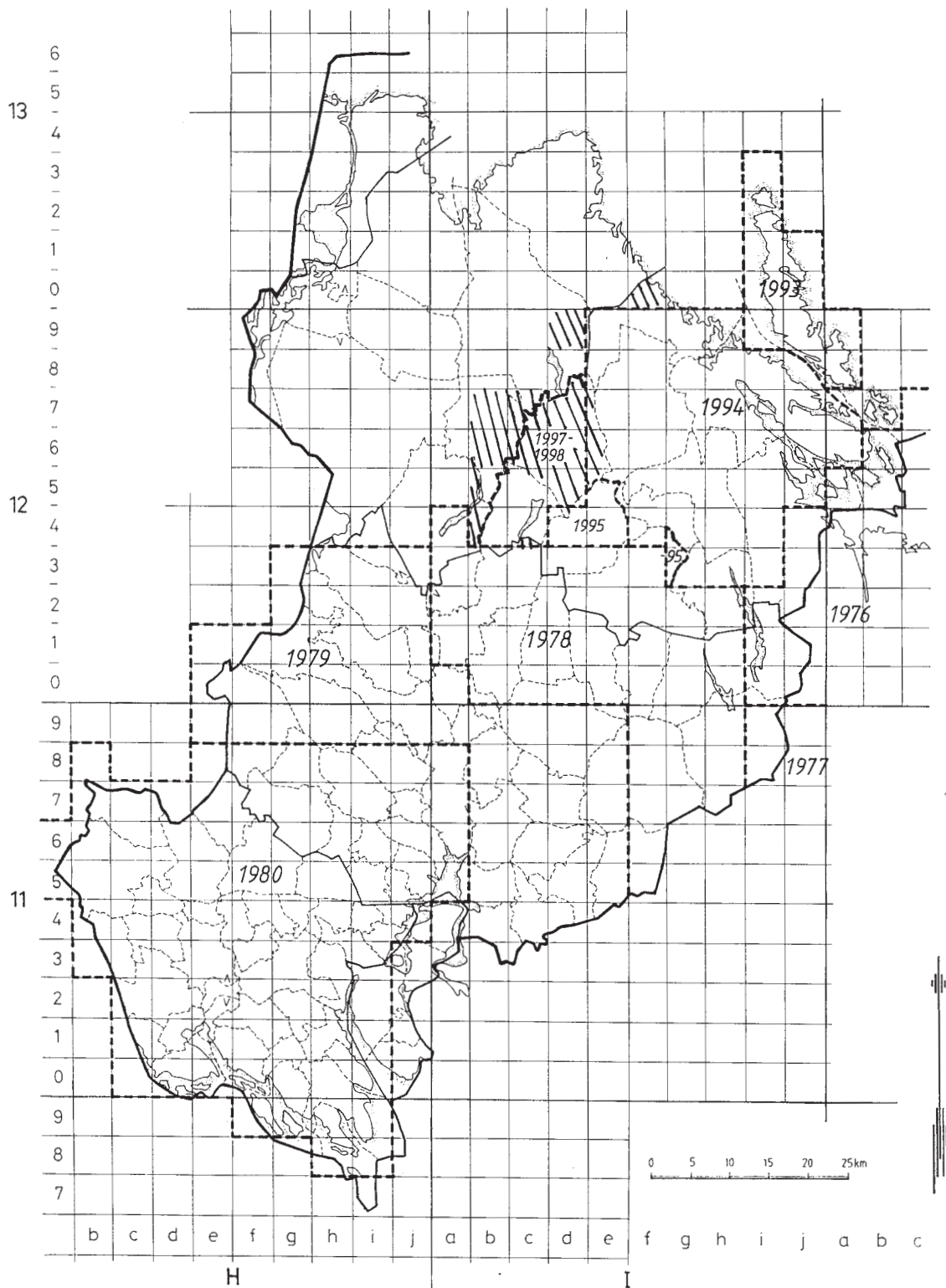
Tidigare andragångsinventeringar i länet

Enköpings, Håbo och Uppsala kommuner samt sydligaste delen av Östhammars kommun, andragångsinventerades under åren 1976 till 1980 (figur 4). 1994 och 1995 års fältarbeten innebar att större delen av Östhammars kommun andragångsinventerades. Under 1997 och 1998 andragångsinventerades Dannemora socken i sin helhet och den resterande, större delen av Films socken.

Inventeringstakten (täckningsgraden) i genomsnitt för hela landet var under tidsperioden 1979–1988, enligt Selinge (1988), 1,51 km² per anställningsdag. År 1978 var täckningsgraden för Uppsala läns del 0,98 km² per assistent och anställningsdag. Under 1979 var samma siffra 0,79 och 1980 hade den sjunkit ytterligare till 0,7. (RAÄ och SHMM årsbok, 1978–79:98, tabell; 1979–80:30, tabell; 1980–81:20, tabell). Under åren 1994 till 1995 låg inventeringstakten på 1,25 km² per anställningsdag. Inventeringstakten 1997 och 1998 var 0,96 km² per anställningsdag.

Övrig dokumentation efter förstagångsinventeringen

Som redan framgått i avsnittet *1999, 2000 och 2001 års arbetsområden* inleddes under år 2000 den särskilda kulturminnesinventeringen Skog och Historia i norra Uppland. Fältarbetena startade under sommaren år 2000 i Tegelsmora och Films socknar. Målsättningen med projektet är att skapa ett bättre planeringsunderlag för skogsbruket (Fagerlund 2000:2). Tegelsmora socken är tidigare endast förstagångsinventerad, medan Films socken andragångsinventerades åren 1997 och 1998. Syftet med valet av dessa

Figur 4. Andragångsinventeringens förlopp i Uppsala län åren 1976–98. Arbetsområdena åren 1999–2001 är dessutom särskilt markerade. Ritning J. Gustafsson och Ö. Hermodsson, Riksantikvarieämbetet.

områden var bland annat att utvärdera behoven av kulturminnesinventeringar i skogsmark i Uppland med utgångspunkt från tidigare insatser. Fältarbetena pågick under år 2000 i cirka 6 månader med en personalstyrka på cirka 15 personer, som ställts till förfogande av arbetsförmedlingen. För arbetsledningen i fält har Skogsvårdsstyrelsen och Läns museet på deltid ställt två personer till förfogande. Riksantikvarieämbetet har svarat för granskningen i fält av presumtiva fornlämningslokaler. Hela Films socken klarades av under år 2000, medan inventeringen i Tegelsmora inte hann slutföras. Ett ekonomiskt kartblad i Tegelsmoras sydligaste del återstod. (Fagerlund a.a., s. 6). Sammanlagt i de bägge socknarna är det cirka 200 objekt som kan komma att bli bedömda som fasta fornlämningar. Dessutom har över 600 nya kulturlämningar registrerats.

Under år 2001 slutfördes genom projektet Skog och Historia inventeringen av Tegelsmora socken. Dessutom påbörjades en genomsökning av Tierps och Valö och socknar. Nio kartblad i dessa bägge socknar har, enligt Fagerlund 2002:8, blivit inventerade. Över 800 objekt framkom under detta års inventeringar. Cirka 25 procent utgörs av bebyggelseämningar. Omkring 260 av objekten omfattar gränsrör. I Valö socken påträffades mer än 150 kolbottnar. (Fagerlund a.a., s. 9). Även förhistoriska fornlämningar i form av gravar, röjningsröseområden och boplatser har framkommit vid inventeringarna.

1999–2001 års fornminnesinventeringar

Fältförberedelser

De arkiv som excerperades var Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA) i Stockholm, Ort-namnsarkivet (OAU) i Uppsala, Lantmäterimyndighetens kartarkiv i Uppsala och, i någon mån, Dannemora förenings- och hembygdsarkiv i Österbybruk. I lantmäterimyndighetens kartarkiv gjordes främst överföringar av bebyggelseämningen från de historiska kartorna från 1700-talet till den senaste ekonomiska kartan. Under två dagar, den 17 och 25 maj 1999, utfördes excerpering av äldre historiska kartor vid lantmäterimyndigheten i Uppsala.

Inför Skog och Historia 2000 utfördes ingen excerpering. Däremot gjordes en omfattande genomgång av äldre historiska kartor under våren och sommaren år 2001 av Upplandsmuseet. Vid denna överfördes uppgifter från de historiska kartorna på kopior av ekonomiska kartan. De objekt som överfördes var bland annat bebyggelseämningen och gränsrör. Kartkopiorna användes sedan som arbetsunderlag vid Skog och Historia-projektets fältarbete.

Organisation

Den effektiva fältarbetstiden under år 1999 omfattade 13 dagar i maj och juni. Sammanlagt inventerades cirka 31 km² i socknarna Vendel, Tensta och Lena under denna period. Inventeringstakten per arbetsdag låg därmed på cirka 2,4 km² per arbetsdag (cirka 2,1 km² per anställningsdag).

Under perioden 16 augusti till 17 september 1999 inventerades cirka 57 km² i Forsmarks och Österlövsta socknar (cirka 1,9 km² per anställningsdag).

Under åren 2000 och 2001 utfördes granskning och kompletterande inventering i hela Films socken (cirka 121 km² i landareal) och två ekonomiska kartblad i Tegelsmora socken (cirka 50 km²). Sammanlagd inventeringstid var 107 anställningsdagar inom cirka 171 km² för granskning och kompletterande inventeringsinsatser inom Film och Tegelsmora socknar under 2000 och 2001. Arbetstakten blir cirka 1,6 km² per anställningsdag.

Under två dagar i maj och juni 2001 genomfördes, tillsammans med Länsstyrelsen i Uppsala, besiktningar inom cirka 2 km² vid Gimo bruk i Skäfthammars socken.

De kompletterande fältinsatserna i Forsmarks skärgård har omfattat fyra skär.

Fältarbete

Inriktning

Under inventeringen utnyttjades konsekvent inom Films, Tensta och Vendels socknar DGPS-utrustning för lägesbestämning och inmätning (DGPS, Differential Global Position System). I Forsmarks och Österlövsta socknar utfördes fältarbetet enligt vanlig analog modell. Arbetet med att utveckla ett GPS-baserat fältdatasystem för arkeologer har bedrivits vid Riksantikvarieämbetet sedan 1993. Detta utvecklingsprojekt har redovisats i två PM (Johnson 1995, 1997). Den från 1997 behandlar verksamheten i Uppland. Försöken påbörjades redan 1995. Under 1997 vid fältarbetena i Uppsala län började metoden tillämpas mer systematiskt.

Alla lokaler i Films socken registrerades med DGPS. Likaså de flesta lokalerna i Tensta, Vendels och Skäfthammars socknar. Det var bara på de två kartbladen i Tegelsmora och inom arbetsområdena i Forsmarks och Österlövsta socknar, som inventeringen till större delen bedrevs på traditionellt analogt sätt. Den digitala registreringsmetoden utfördes alltid i fält för de lokaler där fornlämningar och andra kulturlämningar kunde fastställas. Även många av fyndplatserna blev registrerade i fält med DGPS. De bebyggda by-, gårds- och torptomterna samt några andra lokaler har blivit digitaliserade i efterhand direkt i fältdatorn.

Inom Tegelsmora socken på kartbladet 12I 7b, Fillsarby gjordes 2001 under två veckor försök med ett nytt fältdatasystem som utvecklats i samarbete mellan Esri (Mätcenter i Sollentuna) och Riksantikvarieämbetets Dokumentationsenhet (Färjare 2001). Ur rapporten: Målsättningen med projektet var att testa hur väl fältdatafångst med GPS och handdator fungerar såväl tekniskt som metodmässigt. Det fältdatasystem som testades bestod teknikmässigt av en bärbar dator med ArcView i fältbostaden som fungerade som lokal server, en handburen GPS-mottagare samt 1 handdator (fältdatorn) med ArcPad för fältbruk. ArcPad är framtaget för mobil kartläggning och geografiskt informationssystem (GIS) för handdatorer med pekskärm. Programmet har realtidspositionering med GPS och editering och redigeringsmöjligheter för geometrier. Till ArcPad följer också ArcPad-Tools för ArcView där t.ex. konvertering av anpassade rasterformat kan göras.

Strategin vid själva fältarbetet, framför allt under 1999, när det gäller de kategorier av lämningar som registrerades, styrdes mycket av det excerperade materialet. Dessutom

kunde de indikationer i form av namn på lämningar som finns utsatta på de ekonomiska kartorna utnyttjas vid inventeringen. Ortsbefolkningens uppgifter spelade också en viktig roll som vägledning för vilka platser och områden som skulle uppsökas. Under 2000 och 2001 var det viktigaste arbetsunderlaget för Riksantikvarieämbetets fältpersonal, det som framtagits av Skog och Historias verksamhet under föregående säsong. I huvudsak valdes att utföra granskningsarbetet efter att Skog och Historia avslutat sin inventering av området.

Vägledande för inventeringsarbetet under 1999 var att ge ett så brett helhetsperspektiv som möjligt över områdets bestånd av fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Självfallet prioriterades de fasta fornlämningarna vid inventeringsarbetet. Under 2000 och 2001 var det presumtiva fornlämningar som prioriterades vid granskningsarbetet och de kompletterande inventeringsinsatserna.

Resultat

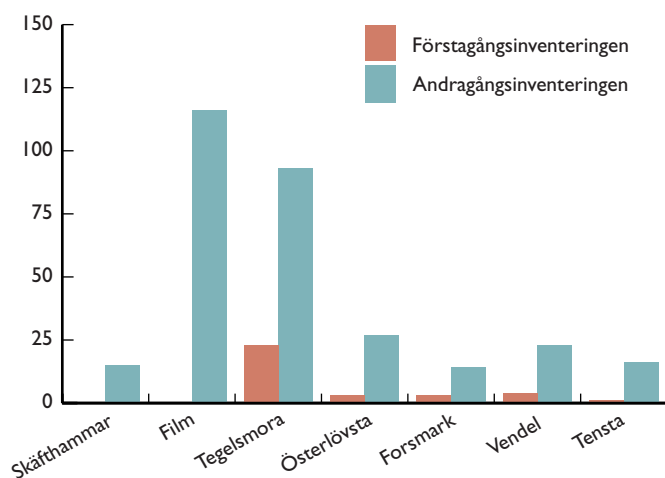
Allmänt

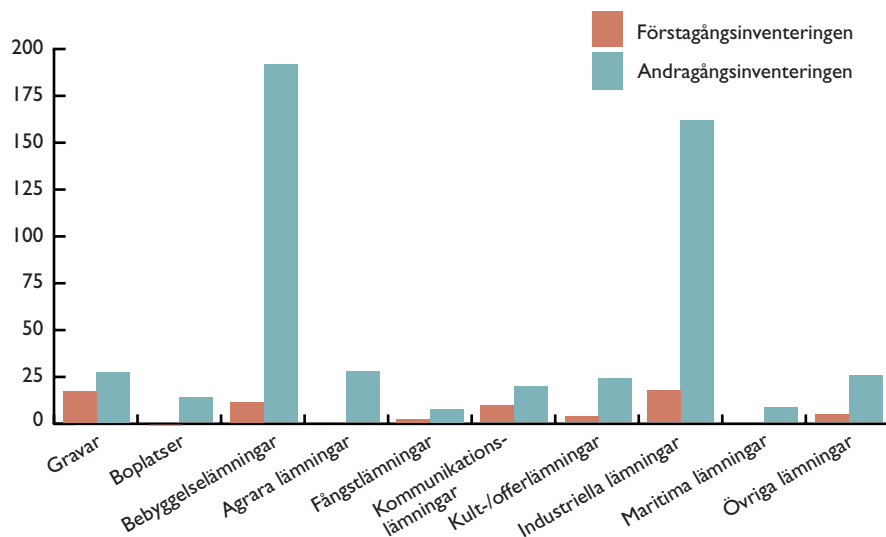
Resultaten av inventeringarna mellan 1999 och 2001 framgår av figur 5 och 6 samt av tabellerna 1 till 3 g i bilaga 1. För de flesta av delområdena har inventeringen inneburit ett mycket kraftigt tillskott av registrerade lokaler (figur 5). Den kraftigaste förändringen gäller de lokaler som klassats som fasta fornlämningar. De har ökat från 4 till 131. I statistiken för Films och Skäfthammars socknar saknas helt jämförelse från förstagångsinventering eftersom, vilket tidigare framhållits, insatserna där var en komplettering utförd efter avslutad andragångsinventering.

I stora drag finns likheter mellan de olika delområdena (figur 6). Likheter är störst mellan de områden som har det största totala antalet lokaler, Films och Tegelsmora. Bebyggelseämningar och industriella lämningar är de dominerande lokalerna inom dessa bägge delområden. Den nya inventeringen har inneburit betydande förändringar i sammansättningen av kulturlämningsbilden. Tre nya kategorier lämningar har tillkommit, agrara lämningar, boplatser och maritima lämningar.

Under två dagar i maj 2001 utfördes en särskild inventeringsinsats inom området för Gimo Bruk. Denna resulterade i att lokalerna RAÄ 66–80 i Skäfthammars socken regist-

Figur 5. Det totala antalet registrerade lokaler vid Riksantikvarieämbetets fornminnesinventeringar inom 1999–2001 års arbetsområden i Tierps och Östhammars kommuner, jämfört med motsvarande förstagångsinventering. Grafik Ö. Hermodsson, 2002.

Figur 6. Den inbördes fördelningen av olika fornlämningskategorier mellan förstagångs- och andragångsinventeringen (till höger respektive vänster) i 1999–2001 års arbetsområden i Tierps och Östhammars kommuner. Grafik Ö. Hermodsson, 2002.

rerades. De representerar intressanta kulturmiljöer i form av bland annat övergivna gårdslägen efter Gimo by, det äldsta läget för bruksherrgården, ett hytt- och hammarområde och områden med lämningar efter 1700-talets bruksarbetarbostäder.

Förhistoriska gravar

Förhistoriska gravar är en obetydlig fornlämningskategori inom alla de behandlade delområdena. Endast 27 gravar på 11 lokaler finns registrerade. Efter förstagångsinventeringen var 17 gravar på två lokaler kända. Samtliga av de nu registrerade, och som fasta fornlämningar bedömda, gravar i området utgörs av rösen eller stensättningar med kal stenfyllning. Särskilt anmärkningsvärda bland nyfynden av gravar är de fyra anläggningar på tre lokaler som påträffades i Tegelsmora socken. Inom denna socken fanns sedan tidigare inga gravar kända. En av platserna har ett särskilt avskilt geografiskt läge, i nära rumsligt sammanhang med den välbevarade, märkliga gårdstomten Rundbo. Platsen behandlas närmare senare i den här rapporten.

Förhistoriska boplatser

I likhet med föregående kategori är de *förhistoriska boplatserna* fåtaliga. Sådana var helt okända i det äldre fornminnesregistret. Projektet Skog och Historia ligger bakom alla de fem boplatser som framkommit i Films socken. Fynden utgörs samtliga av gropperamiska boplatser. Boplatserna hittades genom en av deltagarnas specialkunskaper, som inneburit att särskilda lägen noggrant undersökts med hjälp av provgrävning. De är uppenbarligen belägna i anslutning till dåtidens strandlinje på omkring 30 m.ö.h. (figur 7).

I Tensta socken på gården Slättens marker hittades 1999 två husgrundsterrasser och en skärvtenshöj (figur 8). Lämningarna ligger i en sydvästsluttning mot Fyrisåns dalgång.

Figur 7. Bild från den gropkeramiska boplatsen vid trakten av Gubbo i Films socken (RAÄ 352), Uppsala län. Här syns kanten av ett övergivet grustag, där gropkeramik och kvartsavslag kunde iakttas vid granskningen. Detta var den enda boplatsen, där sådana iakttagelser kunde göras vid en översiktlig besiktning. Foto: Ö. Hermodsson, 2001-09-06.

Figur 8. Husgrundsterrass på gården Slättens mark i Tensta socken (RAÄ 386), Uppsala län. Foto: Ö. Hermodsson, 1999-05-27.

Inga förhistoriska gravar har blivit funna i närområdet. I närheten påträffades en lokal med två skärvstenshögar.

I samma socken hittades en annan boplats i Stora Bockbols åkermark (RAÄ 313). Denna indikerades genom fynd av talrika kvarts- och bergartsavslag.

Bebyggelselämningar

Kategorin *bebyggelselämningar* är den i särklass talrikaste inom större delarna av inventeringsområdena. Omkring hälften, 81 av 191 registrerade områden med bebyggelselämningar har blivit bedömda som fasta fornlämningar. Dominerande bland dessa är torplämningar och gårdstomter med belägg från 1700-talet eller tidigare.

En plats värd att nämnas är Rundbo gamla tomt i Tegelsmora socken (RAÄ 71). Äldsta belägg för namnet är 1540 (Jansson & Rahmqvist & Skoglund 1974:184). Det betecknas då som en skatteutjord. På en karta från 1780 (akt nr 35) är Rundbo hustomt särskilt markerad som övergiven, med inritade husgrunder. Rundbo gamla tomt består bland annat av en stor boningshusgrund och en källargrund med ansenliga dimensioner. I närheten finns en tjärdal. Särskilt anmärkningsvärt är fyndet av ett röse och en kvadratisk stensättning med kal fyllning på den närmast belägna höjdryggen. Förekomsten av dessa gravar antyder brukningskontinuitet från förhistorisk tid. Rundbo gamla tomt är ett fint exempel på en troligen under medeltiden övergiven gård. Sådana är ovanliga i Fornminnesregistret. Intressant är också den tradition som en ortsbo i Upplanda förmedlade till oss under fältarbetet. Vid Rundbo bodde en gång en man som var så förmögen att han kunde slå sina hästar med silver. En parallell till denna tradition finns från den övergivna gårdstomten Klövsnäas i Sidensjö socken i Ångermanland (Hermodsson 1993:187).

I den allra sydligaste delen av Film påträffades en annan lokal med bebyggelselämningar av medeltida karaktär (RAÄ 345). Boningshusgrunden har ovanligt stora dimensioner, cirka 20 x 10 m och har två inbyggda källargropar. Grundens morfologi pekar på medeltid. I närheten finns en under 1997 registrerad lokal med hammarslagg, som enligt ortsbefolkningen, benämns Mörtebo masugn. Kanske härrör bebyggelselämningarna från en bosättning med namnet Mörtebo.

Sonbo gamla tomt i norra delen av Films socken har en boningshusgrund av liknande typ som den vid Mörtebo (figur 9). Äldsta belägg för namnet är 1543 (Ferm & Rahmqvist & Westin 1982:148).

De talrika bebyggelselämningarna, som är utspridda inom alla inventerade delområden, är nyckelkällor för förståelsen av bebyggelseutvecklingen under tidsskedet medeltid–nutid. Inte minst torplämningarna från 1700- och 1800-talen har ett mycket stort värde som tidstypiska dokument. Ett bra exempel är lämningarna efter Marit-Sjudars torp som kunde spåras med hjälp av en karta från 1780 (figur 10). I Films socken (RAÄ 309) påträffades under år 2000 en illustrativ fornlämningsmiljö med torplämning (benämnd Mörkret) och ett anslutande röjningsröseområde. Platsen är belägen i ett avlägset skogsområde, där förr en malmväg mellan Dannemora gruvor och Lövstabruk löpte förbi. Enligt uppgift från en ortsbo, fanns här en lönnkrog, som forkarlarna brukade nyttja.

Agrara lämningar

Agrara lämningar, som har blivit registrerade, är relativt ovanliga i berörda områden. De mest omfattande fynden gjordes i Films socken. I närområdet till den unika storgårdslämningen Filmers kulle kunde redan 1997 ett röjningsröseområde konstateras (Hermodsson

*Figur 9. Husgrund med spsiröse på Sonbo gamla tomt i Films socken (RAÄ), Uppsala län.
Foto: Ö. Hermodsson, 2000-09-26.*

Figur 10. I mitten av bilden syns det överväxta spsiröset efter boningshuset till, vad som på en karta från 1787 benämns Marit-Sjudars torp. Foto: Ö. Hermodsson, 2001-08-24.

2001:16 ff., figur 11). Genom Skog och Historias inventeringar kunde området med röjningsrösen kraftigt utvidgas. Dessutom påträffades ytterligare ett röjningsröseområde nordnordöst om Filmers kulle. Detta område ”binds samman” med storgårdstomten genom en stensträng som delvis bildar en kraftig vall. Sannolikt är röjningsröseområdena och stensträngen samtida med den medeltida storgårdslämningen.

I Forsmarks socken (RAÄ 99) påträffades ett röjningsröseområde mellan 10 och 15 m.ö.h. Med tanke på landhöjningen bör detta område inte kunna vara äldre än från yngre järnålder. Sannolikt sammanhänger detta med det gravfält och omgivande röjningsröseområden, som 1994 registrerades, i området cirka 400 m söderut nära Bruksdammen (Hermodsson 1995:9).

Fångstlämningar

Sammanlagt registrerades 1999–2001 sju *fångstgropar*. Två av dessa fanns med i resultatet från förstagångsinventeringen. I Films socken fanns efter 1997–1998 års inventering nio fångstgropar registrerade. Tre nya hittades under de kompletterande insatserna under åren 2000 och 2001. De flesta av fångstgroparna har sannolikt utnyttjas för vargjakt, men även andra villebråd, kanske t.o.m. älg, kan ha fångats i dem. De är ensamliggande, så alternativet älg är kanske minst sannolikt.

Inom inventeringsområdet i Tegelsmora socken påträffades en ovanligt stor fångstgrop (RAÄ 61).

Figur 11. Gullstigen i Tegelsmora socken (RAÄ 16), Uppsala län. Foto: Ö. Hermodsson, 2001-09-18.

Kommunikationslämningar

Majoriteten av *kommunikationslämningar* inom inventeringsområdena utgörs av milstolpar och väghållningsstenar. I Tegelsmora socken registrerades flera äldre, övergivna vägsträckningar. Mest omfattande är Gullstigen (RAÄ 16) som enligt Dannemora hembygdsförening är en tusenårig klövjestig. Den kan följas mellan byarna Sibbo i Films socken och Labbo i Tegelsmora socken. Färdvägen har delvis hålvägskarakteristik och har ofta välbyggda stenvallar i kanterna (fig. 11). Kring denna väg finns rika folktraditioner (Hermodsson 2001:19).

Kult-/offerlämningar

Endast fyra lokaler har registrerats i de aktuella arbetsområdena. I Vendels socken nära Örbyhus slott är RAÄ 188 belägen. Den består av en *förekomst* med 20 *älvkvarnar*. Den var registrerad vid förstagångsinventeringen, men bedömd som osäker. Övriga lokaler med denna kategori utgörs av platser med eller uppgifter om offer- eller hälsokällor.

Industriella lämningar

Det är viktigt att betona, att det endast är vissa typer av *industriella lämningar*, som systematiskt registreras i Fornminnesregistret. Den förmodligen talrikaste typen bland de som inte systematiskt registreras är kolbottarna.

Det framgår av fig 5 att registreringen av industriella lämningar har ökat sedan förstagångsinventeringen. Inom de delar av arbetsområdet som andragångsinventerades finns sedan förstagångsinventeringen 17 industriella lämningar registrerade. Av dessa ligger 16 (varav femton är kolbottnar) i Tegelsmora socken. Efter andragångsinventeringen finns inom de två inventerade kartbladen i Tegelsmora socken 37 industriella lämningar registrerade (bilaga 1, tabell 3e). Totalt under åren 1999–2002 var det 161 industriella lämningar som berördes av nyinventering. Majoriteten av de industriella lämningarna är belägna i Films socken. Hela 86 stycken nyregistrerades där under granskningarna 2000–2001. Efter andragångsinventeringen 1997–98 var 137 lämningar av denna kategori kända i denna socken (Hermodsson 2001:32).

Det är i Films socken det rikaste och mest varierade beståndet av industriella lämningar förekommer. Bl.a. har åtta kolningsgröpar genom Skog och Historia inventeringarna registrerats i Films socken. Endast en kolningsgröpa blev registrerad av andragångsinventeringen i denna socken. Det är sannolikt att kolningsgröparna representerar det äldsta skedet i framställningen av träkol för bergsbruket.

År 2000–2001 registrerade Skog och Historia kolbottnar i stor utsträckning. Intressant i sammanhanget är att inga lämningar efter liggmilor påträffades i området.

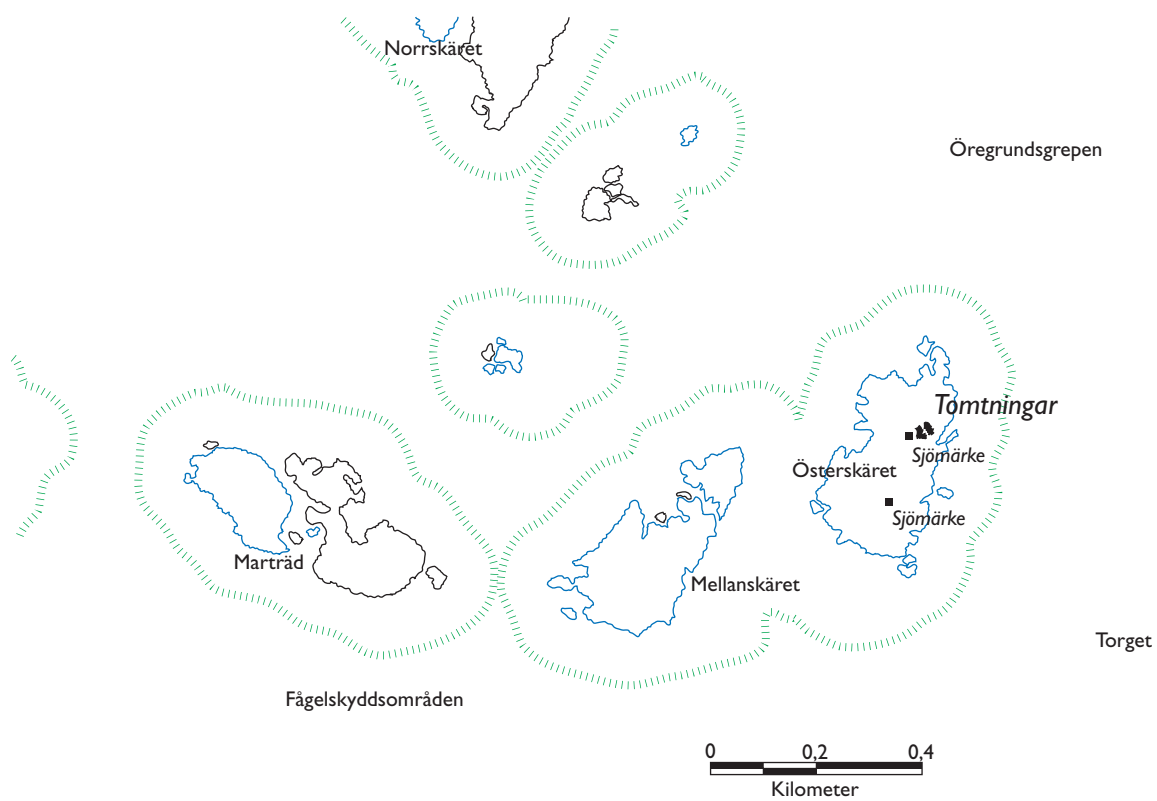
Särskilt värt att nämna bland nyregistreringar av bergshistoriska lämningar i Film under 2001 är ett hammarområde (RAÄ 354) med tillhörande system av fördämningsvallar i tre steg (RAÄ 54 och 353). Denna lokal, som benämns Skvalhammaren, är väl känd hos ortsbefolkningen, men var ofullständigt registrerad vid andragångsinventeringen (utfördes 1994 i denna begränsade del av socknen). Fornlämningssmiljön här är välbevarad och mycket åskådlig. Lantmäteriakterna redovisar inga bergshistoriska lämningar inom detta område, vilket indikerar att hytt- och hammardriften i byn lagts ned före lantmäteriakternas upprättande. De äldsta akterna över området är från 1643 (Berg & Hermodsson 2001: 149 ff.).

Maritima lämningar

I inledningen nämndes att under 2000 och 2001 utfördes begränsade inventeringsinsatser i

Figur 12. Tomtning på Österskäret i Forsmarks socken (RAÄ 101). Foto: Ö. Hermodsson, 2001-08-25.

Figur 13. Karta över Österskäret och omgivande delar av Forsmarks skärgård i Öregrundsgrepen, Uppsala län. Området med tomtningar och sjömärkena på Österskäret är särskilt markerade på grundval av registrering genom DGPS. Kartunderlaget är hämtat från ekonomiska kartan i MapInfo-format. Grafisk bearbetning av Ö. Hermodsson, 2002.

Forsmarks sockens skärgård. Dessa ledde, som framgår av bilaga 1, tabell 2, till nyfynd av åtta *maritima lämningar*. Betydelsefulla är fynden av två lokaler med tomtningar. Den ena är belägen på Österskäret och omfattar två tomtningar, en grop och ett gästgårdsröse (RAÄ 101). Tomtningarnas läge nära en liten vik syns på figur 12 och 13. Den andra lokalen är belägen på skäret Långgrundet och består av en i sanden anlagd grop begränsad av en vall (RAÄ 105). Cirka 20 m åt väster är en skyddad hamnvik. Österskäret och Långgrundet ligger omkring två kilometer från varandra.

En karakteristisk och utmed större delen av vårt lands kuster spridd fornlämningstyp är *tomtningen* (Norman 1993:20 ff.). Ingen sådan påträffades i databasen för länet vid en genomgång av det material som var infört omkring 1988 (Hermodsson 1996a:115). Fynden av tomtningar i Forsmarks skärgård är därmed mycket betydelsefulla genom att de omfattar en i länet tidigare okänd fornlämningstyp.

Övriga lämningar

Under kategorin *övriga lämningar* inryms allehanda olikartade typer av lämningar och bildningar. Endast en inom kategorin, en länsgränstolpe i Forsmarks socken, har blivit bedömd som fast fornlämning. Så kallade plantskolelämningar är en egenartad typ som har blivit registrerad i Films socken. En sådan (RAÄ 45) registrerades efter andragångsinventeringen 1997 och 1998 och ytterligare två (RAÄ 329 och 356) har framkommit under 2000 och 2001. De utgörs av med stenmurar inhägnade ytor, 15–19 x 10–17 m stora. Enligt Dannemora hembygdsförening har dessa områden fungerat som plantskolor, där murarna var skydd mot djur. De är alla belägna i skogsmark och stenmurarna ger ett ålderdomligt intryck.

Utåtriktad verksamhet

Utbildning, information och samråd

Den 31 maj 1999 redovisades inventeringsresultaten från åren 1997 och 1998 för en studiecirkel i Dannemora socken. Omkring 40 personer deltog vid föredrag med anslutande exkursion. Den 19 maj 1999 gjordes fältbesök av en person från RAÄ:s kulturmiljöavdelning. Den 15 maj samma år genomfördes i Dannemora och Films socknar en exkursion med kollegor från Riksantikvarieämbetet. Under maj anordnades det också en exkursion för doktoranderna vid Stockholms universitet inom i huvudsak 1994 års fältarbetsområde i Uppsala län. I oktober guidades expertenheten vid Riksantikvarieämbetet inom 1997–1998 års fältarbetsområden.

Under januari år 2000 hölls ett föredrag för Gimo hembygdsförening om kulturhistoria i skogen. En besiktning av en vägsträckning i Bälinge socken utfördes i mars på begäran av Länsstyrelsen i Uppsala. I maj 2000 arrangerades under en vecka program för två arkeologer från Slovenien. Här ingick en exkursion inom fältarbetsområdena i Uppsala län.

Under år 2000 och 2001 skedde kontakterna med den regionala kulturmiljövården i huvudsak genom projektgruppen för Skog och Historia. Denna sammanträdde regelbundet, omkring en gång varannan månad, under dessa bägge år. Under sommaren gjorde projektgruppen enstaka exkursioner inom fältarbetsområdena.

Den 17 maj 2001 genomfördes en exkursion med fältgruppen inom Skog och Historia.

Den 20 juni samma år hölls en samling med projektdeltagarna i Skog och Historia. En besiktning tillsammans med en person från länsstyrelsens kulturmiljöenhet och en annan person från planenheten genomfördes den 15 juni 2001. Den 19 juni 2001 genomfördes en diabildvisning och exkursion med en studiecirkel i Films socken (cirka 40 deltagare). Vidare under år 2000 och 2001 ägde flera möten och gemensamma besiktningar med deltagare och ledning av Skog och Historiaprojektet rum.

Utvärdering

Fältförberedelser

Under 1999 genomfördes förberedelserna enligt beprövad modell vid Riksantikvarieämbetet. Sammanläggningen av andragångsinventeringen med projektet Skog och Historia under 2000 och 2001 har inneburit en annorlunda uppläggning av förberedelserna av säsongerna. Excerperingen inför 1999 års fältarbetsområden borde ha genomförts tidigare under året. Inom Forsmarks och Österlövsta socknar är excerperingen av äldre historiska kartor inte fullständigt genomförd.

För projektet Skog och Historia var, som framgick i avsnittet *Fältförberedelser*, uppläggningsen helt annorlunda under de bägge säsongerna. Skillnaden i tillgången av excerptmaterial under de bägge säsongerna av Skog och Historia i Norduppland, avspeglar sig i inventeringsresultaten (Fagerlund 2002:9). Under år 2001 registrerades fler lämningar, trots att antalet inventerare var färre än under föregående säsong. Under 2000 hade deltagarna i inventeringen inom Films socken tillgång till samma uppgifter hämtade från historiska kartor, som framtoggs av Riksantikvarieämbetet i samband med 1997–98 års fältarbeten.

Excerperingen under 2001 var oundgänglig för Riksantikvarieämbetets granskning och kompletterande inventeringsinsatser i Tegelsmora socken. Tyvärr uppstod oklarheter mellan Riksantikvarieämbetet och Länsmuseet när det gällde vad som behövde excerperas ur de historiska kartorna. Först under början av hösten fanns ett fullt användbart material tillgängligt som underlag för Riksantikvarieämbetets insatser i Tegelsmora.

Organisation

Den planerade inventeringstakten 1999 var 2 km² per anställningsdag. Under denna säsong har den i genomsnitt legat på ungefär denna nivå. Täckningsgraden har, som framgick i avsnittet *Organisation*, under 1999 varierat mellan cirka 1,9 och 2,1 km². Den i detta framräknade inventeringstakten under säsongerna 2000 och 2001 är svår att närmare bedöma, eftersom det inte helt och hållet handlade om en andragångsinventering.

Målsättningen med fornminnesinventeringen är att ge en översiktlig bild av fornlämningsförekomsten i inventeringsområdet. Slutresultatet efter en översiktlig inventering blir aldrig heltäckande, d.v.s. att alla kvarvarande fornlämningar i ett område blir regi-

strerade. Den intressanta frågan är hur pass representativt det framtagna inventeringsunderlaget blir. Borde inte den översiktliga fornminnesinventeringen i kunskapsuppbyggande syfte kompletteras med riktade insatser? Detta är särskilt viktigt om det skall gå att bedöma utfallet av de senaste inventeringsinsatserna i arbetsområdena.

Ser man specifikt på 1999–2001 års arbetsområden så har arbetet, trots en högt uppdriven arbetstakt, resulterat i fynden av ett omfattande spektrum av lämningar. Inte minst har Skog och Historiaprojektets verksamhet bidragit till en fördjupad kännedom om kulturlämningarna i Films och Tegelsmora socknar.

Ett nära samarbete mellan Riksantikvarieämbetet och Skog och Historiaprojektet har varit en viktig ingrediens i fältarbetena under åren 2000 och 2001. Detta har varit givande, men bör kunna utvecklas på många sätt. Särskilt viktigt vore det att öka de regionala insatserna vid granskningen av fynden från Skog och Historiaprojektet.

Fältarbete

Inriktning

Allmänt kan sägas att antalet kategorier, med olika typer av lämningar, som prioriterades var mycket stort. Arbetsbördan blev därför stor i relation till resurserna. Inventeringsprogrammet liknade i stora drag det som låg till grund för inventeringarna under åren 1994 till 1998. Tyngdpunkten vid registreringsarbetet i Dannemora och Films socknar under 1997 och följande år låg dock mer på den historiska tidens lämningar, jämfört med vad som var fallet inom övriga delar Östhammars kommun. Motiveringen för denna inventeringsstrategi är att 1997 och 1998 års arbetsområden omfattade de centrala delarna av den för hela landet betydelsefulla bergshantering i Uppland. Inte minst inom kulturmiljövården i länet finns ett stort intresse för kunskapsuppbyggnad kring just denna epok. Även en översiktlig inventering och bedömning av lämningar av denna typ är en krävande uppgift. Under större delen av fältarbetet 1999–2001 tillämpades, som framgått av avsnittet *Inriktning* på sidan 13, fältdatasystemet i samband med inventeringsarbetet. Det kan här framhållas att det är svårt att ge något entydigt svar på om fältarbetet med denna metod spar tid i förhållande till den analoga metoden. När det är svårt att orientera sig på fotokartan, t.ex. inom större skogsområden, är det en betydande direkt tidsvinst att använda en digital metod för registrering. Inom odlingsbygden är i allmänhet den analoga metoden mindre tidsödande. Tidsvinsten vid utnyttjandet av DGPS-teknik blir dock stor om vi ser till hela fältfångstprocessen från inventering till färdigt digitalt underlag.

Resultat och kvarstående kompletteringsbehov

Igångsättandet av projektet Skog och Historia under år 2000, har som framgått i avsnittet *Övrig dokumentation efter förstagångsinventeringen*, haft en genomgripande betydelse för inventeringsarbetet i Norduppland. Under 2000 och 2001 styrdes Riksantikvarieämbetets arbete helt till de områden där Skog och Historiaprojektet genomfört den primära inventeringsinsatsen. Av 116 lokaler som totalt nyregistrerades i Films socken under dessa år, hade 65 noterats av projektet Skog och Historia. I Tegelsmora socken är motsvarande siffror 93 och 45. Andelen lokaler har alltså genom Riksantikvarieämbetets granskningsinsatser ungefär fördubblats. Jämförelsen är inte helt

relevant eftersom Skog och Historiaprojektet var inriktade endast på skogsmark, medan Riksantikvarieämbetets inventering utfördes även i åker- och ängsmark. Slutsatsen blir ändå att trots Skog och Historiainventeringar, finns det inom fornminnesinventeringen möjligheter att göra omfattande nyfynd.

Resultaten från inventeringarna mellan åren 1999 och 2001 har, som framgått ovan, inneburit att tre nya fornlämningskategorier har blivit kända inom arbetsområdena. De *förhistoriska gravarna* har ökat kraftigt i förhållande till antalet kända lokaler, från två till elva lokaler. Särskilt betydelsefull är tillkomsten av förhistoriska gravar inom Tegelsmora socken. Den framtida nyfyndspotentialen för gravar är svårbedömd, men det är sannolikt att det går att hitta ytterligare lokaler. I Tegelsmora socken är de högre belägna moränmarkerna till större delen mycket sten- och blockrika. Gravav rösekaraktär är mycket svåra att upptäcka i sådana marker.

Inom fyra av de socknar som berördes av inventeringar har kategorin *förhistoriska boplatser* registrerats. Det stora värdet av detta kunskapsunderlag har redan ovan betonats. Det har också nämnts att kategorin helt saknades i det äldre Fornminnesregistret. Möjligheterna att leta fram ytterligare boplatser i områdena är mycket stora. Det krävs dock en stor arbetsinsats i form av okulär besiktning vid rätt tid på året, av bland annat de tillgängliga åkermarkerna. Dessutom måste inom skogsmarken provgropar grävas i lämpliga lägen på bestämda höjdnivåer.

Bebyggelselämningarna har genom de senaste årens inventeringar blivit en dominerande kategori inom nästan alla delområden. De speglar utvecklingen under historisk tid. Nyfyndspotentialen är här stor. Exempelvis kan det finnas bebyggelseenheter som anlagts i områden där historiska kartor saknas. Bebyggelseenheter som övergivits före de äldsta kartorna är sannolikt också bristfälligt representerade.

De *agrara lämningar*, som blivit registrerade inom 1999–2001 års arbetsområden, är fåtaliga och representerar förmodligen mycket dåligt det faktiska beståndet. Anmärkningsvärda är de röjningsröseområden som påträffats i en medeltida fornlämningsmiljö i Films socken (se ovan). Dessa är svåra att inventera fram och nyfyndspotentialen måste bedömas som god. Fossil åkermark från senare tid har generellt inte registrerats i Fornminnesregistret. Övergivna åkermarker som odlats under perioden efter 1700-talet är mycket omfattande i dessa delar av Uppland. I många fall hänger de samman med torpbebyggelsens expansion under 1700-talet och senare. I Films socken finns omfattande områden med sådan fossil åkermark. Dessa kan ibland vara svåra att skilja från de ovan nämnda röjningsröseområden av medeltida karaktär.

I likhet med föregående kategori är *fångstlämningarna* fåtaligt representerade inom de inventerade delarna av socknarna. Sannolikt är här möjligheterna relativt begränsade att hitta nya.

Kommunikationslämningarna är inte heller någon stor grupp. Kvar att dokumentera bland denna kategori kan vara väghållningsstenar, i undanskymda lägen utmed äldre vägsträckningar eller hemma vid ursprungsgårdarna. Övergivna vägsträckningar är också, i förhållande till det verkliga beståndet, svagt representerade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister.

Den kategori med det lägsta antalet registrerade lokaler är *kult-/offerlämningar*. Kompletteringsbehovet är svårt att bedöma. Möjligheterna att hitta ytterligare älvkvarnsförekomster borde vara störst i Vendels socken. För att spåra ytterligare offer-/trefaldighetskällor krävs ingående excerpering av arkiv och utvidgade intervjuer med ordsbefolkningen.

De *industriella lämningarna* är den näst mest omfattande kategorin i områdena. Behovet att komplettera Fornminnesregistret är här mycket stora. Särskilt stora behov finns när det gäller lämningarna från äldre kolning. Detta gäller förstås under förutsättning att Riksantikvarieämbetet beslutar att kolbottnar generellt skall föras in i Fornminnesregistret. Ett omfattande bestånd av kolbottnar finns nu registrerat av projektet Skog och Historia i Films och Tegelsmora socknar. Men, sannolikt har inte heller Skog och Historiainventeringarna tagit fram ett representativt underlag för den verkliga förekomsten av kolbottnar inom dessa områden.

Kategorin *maritima lämningar* har, som ovan nämnts, genom särskilda insatser i Forsmarks skärgård, tillförts Fornminnesregistret. De kompletterande inventeringsinsatserna efter *maritima lämningar* har ännu endast genomförts på några få av alla skären inom skärgården. Nyfyndspotentialen för *maritima lämningar* kan därför bedömas vara mycket god.

Kategorin *övriga lämningar* är sammansatt av en rad disparata typer lämningar. De flesta av dessa tillhör inte de lämningar som prioriteras av fornminnesinventeringen och som därför är mycket ofullständigt representerade i Fornminnesregistret.

Särskilt bevarandevärda lokaler och miljöer

Ett betydande antal särskilt bevarandevärda platser och områden finns inom de olika delområdena. Redan sedan tidigare är stora delar av Dannemora och Films socknar klassade som riksintressen (Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige, nr 21 i Uppsala län). *Dannemora gruvfält* och *Österbybruk* nämns som främsta motivering för urvalet av detta riksintresse. I det regionala kulturminnesvårdsprogrammet finns samma område utvalt med beteckningen Ös 24 (Löfgren & Tomtlund 1984:112 ff.). Inom riksintresseområdet har de nya inventeringsresultaten lett till mycket stora förändringar i kännedomen om bebyggelsehistoria och kulturmiljöns innehåll.

De *gropkeramiska boplatserna* som upptäckts i Films socken är de enda kända i området och de bör särskilt beaktas.

Ser vi till värdefulla miljöer med fornlämningar inom de berörda socknarna kan inom Films socken särskilt nämnas området norr om Stordammen, som på de historiska kartorna benämns Gamla Österby, Ladugården och Aspbo. Här återfinns fyra av de nyfunna gropkeramiska boplatserna. I anslutning till gränsen mot Valö ligger det, i avsnittet *Industriella lämningar* på sidan 20, beskrivna, komplexet av ett *hammarområde* och tillhörande *fördämningsvallar* från ett skede före 1640-talet. Till fornlämningsmiljön hör ett närliggande i Valö socken beläget område med stora husgrunder, som i bygden kallas för Gubbo herrgård. Sannolikt är detta lämningar efter bostadsområdet för de människor som drev Skvalhammaren. Miljön berikas av det i figur 3 på sidan 9 avbildade runstensfragmentet. De flesta av de 8 kolningsgropar som har påträffats av Skog och Historiaprojektet i Films socken är belägna i området norr om Stordammen. Dessutom finns inom ett cirka 2 km² stort område norr om Stordammen, ett sextiotial kolbottnar efter resmilor.

I Films socken har en sedan tidigare rik fornlämningsmiljö vid Filmers kulle berikats ytterligare. De agrara lämningar som nu är kända i anslutning till bebyggelselämningarna gör miljön tämligen komplex.

I övrigt finns en rad enskilt belägna fornlämningslokaler och mer begränsade miljöer som har speciella upplevelsevärden. Detta gäller i Tegelsmora socken det i avsnittet

Figur 14. Ett av de väldiga röjningsrösen (RAÄ 432 i Tensta socken) vid Skarnäs, som enligt traditionen byggts av kraftkarlen Sigismund. Foto: Ö. Hermodsson. 1999-05-28.

Bebyggelse lämningar på sidan 17, beskrivna komplexet forn lämningar vid Rundbos gamla tomt. I Tensta socken är det förhistoriska boplatsoområdet med husgrundsterrasser vid Slätten ett ovanligt och åskådligt exempel. En särpräglad torpmiljö är Skarnäsområdet i gränstriangeln mellan Tensta, Dannemora och Lena socknar. Här finns ett område med ovanligt stora röjningsrösen (figur 14). En intressant lämning som påträffades nära Örbyhus slott i Vendels socken är en välbevarad, större grund efter en väderkvarn (RAÄ 276). I Forsmarks socken har vi den i avsnittet *Maritima lämningar* på sidan 20, beskrivna miljön med maritima lämningar i skärgården, som ännu är unik i länet.

Skador och hotbilder

Det mest påtagliga och i senare tid alltmer ökade hotet mot forn- och övriga kulturlämningar kommer från det mekaniserade skogsbruket. Risken för skador i samband med avverkningar i skogsmark är mycket stora. Ett påtagligt exempel på detta är två områden med industriella lämningar, främst gruvområden, i Films socken, vilka besiktigades i samband med granskningsarbetet år 2000. Här utfördes maskinell harvning år 2000 vilket orsakade mycket omfattande skador på gråbergsvarp och marklager i anslutning till gruvhålen (figur 15). Vid en plats fanns dessutom en kolbotten, som blev kraftigt uppriven.

Figur 15. Gruvområde i Films socken efter nyligen genomförd harvning. Foto: Ö. Hermodsson, 2000-10-02.

Utåtriktad verksamhet

Den utåtriktade verksamheten är kanske den viktigaste delen i hela inventeringsprocessen. Den tid som avsätts för denna är långt ifrån tillräcklig. Behoven av mer utåtriktad verksamhet tenderar att öka i ett alltmer mediadominerat samhälle. Kanske bör vi ompröva vår verksamhet i detta avseende. Det är ytterst viktigt för oss att nå ut bland allmänhet och beslutsfattare, inte minst på kommunal nivå.

Granskar vi specifikt den utåtriktade verksamhet, som redovisats ovan i avsnittet *Utbildning, information och samråd* på sidan 22, så kan en mångfald konstateras. Det är många, som har varit föremål för informationsinsatser. Frågan är var vi erhåller den starkaste effekten ur vår egen synvinkel? Hur befrämjar vi bevarandet och brukandet av fornlämningsmiljöerna bäst? Kanske är det så att de långsiktiga effekterna av vårt arbete först kan utläsas i framtiden, men vi måste även utvärdera i ett kortsiktigt perspektiv. Förhoppningsvis har satsningarna under åren 1999 till 2001, med en vidd spridning till olika grupper, varit relativt lyckade. Effekterna kan dock optimeras med en helt genomtänkt och på förhand väl planerad strategi för kunskapsförmedling.

Referenser

Litteratur

- Berg, L. & Hermodsson, Ö. 2001. *Dannemora bergsbruksområde* (under tryckning). Jernkontoret Bergshistoriska utskottet Serie H 115. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Fagerlund, D. 2000. *Utvärdering Skog och Historia år 2000 – ett inventeringsprojekt i Norra Uppland*. Rapport Upplandsmuseet. Uppsala.
- 2002. *Utvärdering Skog och Historia år 2001 – ett inventeringsprojekt i Norra Uppland. Andra året*. Rapport 2002:04 Upplandsmuseet. Uppsala.
- Ferm, O. & Rahmqvist, S. & Westin, G.T. 1982. 3 Tiundaland. Bälinge, Norunda, Rasbo (red. S. Rahmqvist). *Det medeltida Sverige 1 Uppland*. Stockholm.
- Färjare, A. 2001. *Rapport angående test av fältdatafångst vid inventering på dokumentationsenheten fältsäsongen 2001*. Arbetshandling vid Riksantikvarieämbetet, Kunskapsavdelningen, Dokumentationsenheten. Stockholm.
- Hermodsson, Ö. 1993. Förhistoria och historia i nordöstra Ångermanland – Avspeglad i resultat från fornminnesinventeringen 1990. *Arkeologi i Sverige*, ny följd 2. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- 1995. *1994 års fornminnesinventering i Uppsala län*. (Riksantikvarieämbetet, Fornminnesavdelningen, Enheten för arkeologisk registrering.) Stockholm.
- 1996a. *Fornlämningar i Uppsala län – en nyckel till Fornminnesregistret* (red. R. Jensen). Riksantikvarieämbetet. Kunskapsavdelningen. Dokumentationsenheten. Stockholm.
- 1996b. *1995 års fornminnesinventering i Uppsala län*. Riksantikvarieämbetet. Kunskapsavdelningen. Dokumentationsenheten. Stockholm.
- 2001. *1997 och 1998 års fornminnesinventering i Uppsala län. Östhammars kommun*. Fornminnesinventeringen Rapport 2001:2. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Jansson, R. & Rahmqvist, S. & Skoglund, L-O. 1974. 4 Tiundaland. Tierp, Våla, Vendel, Oland, Närdinghundra (red. S. Rahmqvist). *Det medeltida Sverige 1 Uppland*. Stockholm.
- Johnson, M. 1995. *Information om GPS vid Riksantikvarieämbetet*. (PM vid Riksantikvarieämbetet, Kunskapsavdelningen.) Stockholm.
- 1997. *Fältdatastöd vid fornminnesinventeringar i Uppland 1996–1997*. (PM vid Riksantikvarieämbetet, Kunskapsavdelningen.) Stockholm.
- Johnsson, P. 1925. Uppländska folksägnar. *Upplands fornminnesförenings tidskrift*, tionde bandet (red. O. Lundberg). Uppsala.
- Klingspor, C. M. (red.) 1871–76. Bidrag till Upplands beskrifning. *Upplands fornminnesförenings tidsskrift*, första bandet. (I–V). Stockholm.
- Lange, U. 1986. *Tierp tar tillvara*. Kulturmiljöprogram för Tierps kommun. (Upplandsmuseet Rapport 9. Tierps kommun Kommunplaner rapport 86:3.) Uppsala.
- Ljungberg, T. 1998. Sigismund i Skarnäs. *Dannemorabygden*, årg. 10. Utgiven av Dannemora hembygdsförening (red. N. Hjorth).

- Löfgren, K. & Tomtlund, J. E. 1984. *Bygd att vårda. 2. Kulturminnesvårdsprogram för Uppsala län. Kulturmiljöer i Tierps, Älvkarleby och Östhammars kommuner.* (Upplandsmuseet.) Uppsala.
- Norman, P. 1993. *Medeltida utskärsfiske. En studie av fornlämningar i kustmiljö.* (Nordiska museets Handlingar 116.) Stockholm.
- Persson, C. 1984. *Jordartskartan 12 I Östhammar NV. Beskrivning till jordartskartan Östhammar NV.* (Sveriges geologiska undersökning.) Uppsala.
- Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, årsböcker 1978–79, 1979–80, 1980–81 och 1987–88.* Stockholm.
- Riksintressanta kulturmiljöer i Sverige.* 1990. Riksantikvarieämbetet. Stockholm.
- Selinge, K-G. 1988. Det närvarande förflutna. 50 år med fornminnesinventeringen. *Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer, årsbok 1987–88.* Stockholm.
- Sohlberg, S. 1990. Markanvändning – ägoslag. *Skogen. Sveriges Nationalatlas* (temaredaktör N-E. Nilsson). Höganäs.
- Sporrong, U. 1996. *Odlingslandskap och landskapsbild.* (Studier till kulturmiljöprogram för Sverige. Riksantikvarieämbetet.) Stockholm.
- Stenbock, C. M. & Lundberg, O. (red.) 1915–17. *Ion. Haquini Rhezelii Monumenta Uplandica. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638. Upplands fornminnesförenings tidskrift, sjunde bandet XXIX–XXXII.* (Utgiven av O. Almgren.) Uppsala.
- Stålhös, G. 1991. *Berggrundskartor. Beskrivning till berggrundskartorna Östhammar NV, NO, SV, SO med sammanfattande översikt av basiska gångar, metamorfos och tektonik i östra Mellansverige.* (SGU, Serie Af 161, 166, 169, 172.) Uppsala.

Bilaga

Statistisk redovisning av tabellerna 1–3 g

Tabell 1. Uppsala län i Uppsala, Tierps och Östhammars kommuner. Antikvarisk bedömning och antalet registrerade anläggningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andragångsinventeringen 1999-2001 (A) respektive förstagångsinventeringen 1952–53 (F), redovisade sockenvis. Flera aviseringar kan förekomma på samma fornlämningslokal, t.ex. R med namn och/eller upplysningskrift.

Socken	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej		Bevakas	Ms		Us		Namn		Övrigt Inpr. ej		Summa		Skillnad
	A	F		A	A	F	A	F	A	F	A	F	A	
Tensta, del av	20/12	1/1	3/2			1/1		1/1		2/1		27/17	1/1	26/16
Vendel, del av	41/12	7/1	7/7		1/1					5/5	3/2	53/23	11/4	42/19
Lena, del av			1/1									1/1		1/1
Forsmark, del av	18/7	10/1	1/1		2/2					6/5		27/14	12/3	13/11
Österlövsta, del av	10/7	1/1	2/2			5/5		4/4		14/10	3/2	35/27	4/3	31/24
Tegelsmora, del av	47/36		21/17	1/1	4/4	9/8		3/3	1/1	66/42	32/18	147/94	36/23	111/71
Film, komplettering	75/58		12/9			47/23		20/5		38/33		191/116		191/116
Skäfthammar, komplettering	14/9		5/2							7/5		25/15		25/15
Summa	225/141	19/4	52/41	1/1	7/7	62/37		28/13	1/1	138/101	37/22	506/307	63/34	443/273

Tabell 2. Uppsala län i Uppsala, Tierps och Östhammars kommuner. Kategori- och sockenvis redovisning av antalet registrerade fasta fornlämningar (anläggningar/lokaler) vid andragångsinventeringen 1999–2001.

	Gravar, förhistoriska	Boplatser, förhistoriska	Bebyggelse- lämningar	Agrara lämningar	Fångst- lämningar	Kommunika- tionslämningar	Kult-/offer- lämningar	Industriella lämningar	Maritima lämningar	Övriga	Summa
Tensta, del av	1/1	6/3	1/1	3/2	1/1	3/3		5/1			20/12
Vendel, del av	9/1	1/1	7/6		1/1	1/1	20/1	2/2			41/12
Forsmark, del av	9/2			2/1			1/1		5/2	1/1	19/7
Österlövsta, del av	1/1		1/1		1/1	2/2		5/2			10/7
Tegelsmora, del av	3/2		31/30		1/1	6/5		6/3			45/36
Film, komplettering	1/1	4/4	33/30	6/4	3/3	1/1	1/1	26/15			75/58
Skäfthammar, komplettering			8/5					6/4			14/9
Summa	24/8	11/8	81/73	11/7	7/7	13/12	22/3	50/27	5/2	1/1	225/141

Tabell 3 a. Uppsala län, Uppsala kommun, Tensta socken, arbetsområdet 1999. Antalet registrerade lämningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Gravar, förhistoriska	1/1				
Stensättning stenfylld rund	1/1				
Boplatser, förhistoriska	6/3				
Boplats	1/1				
Skärvstenshög	3/2				
Husgrundsterrass	2/1				
Bebyggelselämningar	1/1	3/2	1/1		
Bytomt/gårdstomt	1/1				
Torplämning			1/1		
”Torptomt bebyggd”		3/2			
Agrara lämningar	3/2				
Röjningsröse/-område	2/2				
Fossil åker oregelbunden	1/1				
Fångstlämningar	1/1				
Fångstgrop	1/1				
Kommunikationslämningar	3/3				
Milstolpe	1/1				
Väghållningssten	2/2				
Industriella lämningar	5/1		3/2	1/1	
Hyttlämning/-ruin	1/1			1/1	
Kolhuslämning	1/1				
Dammvall	1/1				
Slaggvarp	1/1				
Rostugnslämning	1/1				
Smidesområde			2/1		
Tjärdal			1/1		
Summa	20/12	3/2	4/3	1/1	

Tabell 3 b. Uppsala län, Tierps kommun, Vendels socken, arbetsområdet 1999. Antalet registrerade lämningar/lokaler; i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Gravar, förhistoriska	9/1	1/1		7/1	
Stensättning stenfylld rund	9/1	1/1		7/1	
Boplatser, förhistoriska	1/1				
Boplatsvall	1/1				
Bebyggelselämningar	7/6	6/6			
Storgårdslämning		1/1			
Torplämning	7/6				
Bebyggelselämning annan		1/1			
”Bytomt/gårdstomt bebyggd”		1/1			
”Torptomt bebyggd”		3/3			
Agrara lämningar			1/1		
Fossil åker			1/1		
Fångstlämningar	1/1				
Fångstgrop	1/1				
Kommunikationslämningar	1/1		2/2		1/1
Milstolpe	1/1				1/1
Vägbank			1/1		
Färdväg övrig			1/1		
Kult-/offerlämningar	20/1				2/1
Älvkvarnsförekomst	20/1				2/1
Industriella lämningar	2/2		2/2		
Slaggförekomst			1/1		
Smidesområde	1/1				
Kvarnlämning/-ruin	1/1		1/1		
Summa	41/12	7/7	5/5	7/1	4/3

Tabell 3c. Uppsala län, Östhammars kommun, Forsmarks socken, arbetsområdet 1999.
Antalet registrerade lämningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr.ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. Ej
Gravar, förhistoriska	9/2		-	10/1	
Röse runt	8/1			10/1	
Stensättning stenfylld oreg	1/1				
Bebyggelselämningar			1/1		
Torplämning			1/1		
Agrara lämningar	2/1	1/1			
Röjningsröse/-område	2/1	1/1			
Kult-/offerlämningar	1/1				1/1
Trefaldighetskälla	1/1				1/1
Maritima lämningar	5/2		3/3		
Tomtning	2/1				
Boplatsgrop	2/1				
Gistgård	1/1				
Sjömärke			3/3		
Övriga lämningar	1/1		2/1		1/1
Gränsmärke	1/1		2/1		1/1
Summa	18/7	1/1	6/5	10/1	2/2

Tabell 3 d. Uppsala län, Tierps kommun, Österlövsta socken, arbetsområdet 1999. Antalet registrerade lämningar/lokaler; i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Gravar, förhistoriska	1/1	1/1			
Stensättning stenfylld rund	1/1				
Hög		1/1			
Bebyggelselämningar	1/1		9/9		
Torplämning	1/1		9/9		
Agrara lämningar		1/1			
Röjningsröse/-område		1/1			
Fångstlämningar	1/1			1/1	
Fångstgrop	1/1			1/1	
Kommunikationslämningar	2/2		3/2		3/2
Bro	2/2		3/2		3/2
Industriella lämningar	5/2		8/4		
Skärpning			6/2		
Kalkbrott och brott/täkt övrig			1/1		
Dammvall	2/2				
Slaggvarp	1/1				
Kolhuslämning	1/1				
Tegelbrukslämning/-ruin			1/1		
Sågverkslämning	1/1				
Övriga lämningar			3/3		
Gränsmärke			1/1		
Mjölkpall			1/1		
Fornlämningliknande lämning			1/1		
Summa	10/7	2/2	23/18	1/1	3/2

Tabell 3e. Uppsala län, Tierps kommun, Tegelsmora socken, arbetsområdet 2001. Antalet registrerade lämningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr.ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. Ej
Gravar, förhistoriska	3/2	1/1	-		
Röse runt	1/1				
Stensättning stenfylld rund	1/1				
Stensättning stenfylld kvadratisk	1/1				
Stensättning övertorvad rund		1/1			
Boplatser, förhistoriska			1/1	-	
Lösfynd			1/1	-	
Bebyggelselämningar	31/30	17/15	31/30		11/11
Bytomt/gårdstomt	8/8		1/1		
Torplämning	22/20		10/10		
Bebyggelselämning annan		1/1	20/19		11/11
Fäbodlämning	1/1				
“Bytomt/gårdstomt bebyggd”		11/10			
“Torptomt bebyggd”		5/4			
Agrara lämningar		3/1	6/3		
Röjningsröse/-område			2/2		
Stenmur			1/1		
Fossil åker oregelbunden		3/1	2/1		
Fossil åker obestämd			1/1		
Fossil åker oregelbunden		3/1	2/1		

Fortsättning på nästa sida.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr.ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. Ej
Fångstlämningar	1/1				
Fångstgrop	1/1				
Kommunikationslämningar	7/6		2/2	5/5	
Hålväg	1/1		1/1		
Färdväg annan	1/1		1/1	2/2	
Milstolpe	3/3			3/3	
Väghållningssten	2/2				
Kult-/offerlämningar				1/1	
Hälsokälla				1/1	
Industriella lämningar	6/3		31/28	16/15	
Smideslämning	5/2		10/7	1/1	
Tjärdal	1/1		1/1		
Kolbotten			19/19	15/15	
Kvarnlämning			1/1		
Övriga lämningar				3/3	
Minnessten				1/1	
Fornlämningsliknande lämning				1/1	
Fornlämningsliknande bildning				1/1	
Summa	47/36	21/17	76/39	37/23	

Tabell 3 f. Uppsala län, Östhammars kommun, Films socken, arbetsområdet 2000–2001. Antalet registrerade lämningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Gravar, förhistoriska	1/1				
Stensättning stenfylld oregelbunden	1/1				
Boplatser, förhistoriska	4/4			1/1	
Boplats	4/4				
Fyndplats/fyndområde			1/1		
Bebyggelselämningar	33/30	8/5	30/23		
Bytomt/gårdstomt	6/6				
Torplämning	23/20	2/2	19/17		
Bebyggelselämning annan	3/3	3/2	11/6		
Fäbodlämning	1/1				
”Bytomt/gårdstomt bebyggd”		2/2			
”Torptomt bebyggd”		1/1			
Agrara lämningar	6/4			4/2	
Röjningsröse/-område	4/4			1/1	
Stensträng	1/1				
Hägnadsvall					
Fossil åker blockformig	1/1			3/2	
Fossil åker bandformig					
Fossil åker oregelbunden					
Fångstlämningar	3/3				
Fångstgrop	3/3				
Kommunikationslämningar	1/1				
Färdväg annan	1/1				
Kult-/offerlämningar	1/1				
Offerkälla	1/1				

Fortsättning på nästa sida.

Fortsättning från föregående sida.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Industriella lämningar	26/15	2/2	58/21		
Gruvhål	1/1		17/8		
Skärpning	1/1		14/5		
Gråbergsvarp/ skrotstenshög			13/9		
Försvar	1/1				
Gruvlämning annan	1/1	1/1	1/1		
Kalkbrott och brott/ täkt övrig		1/1	4/3		
Industrilämning/ bruksruin annan			3/2		
Dammvall	8/4				
Slaggvarp	2/2				
Hammarlämning/-ruin	1/1				
Kolhuslämning	2/1				
Smideslämning	1/1		1/1		
Kvarnlämning/-ruin			1/1		
Kolningsgrop	8/7		1/1		
Kolbotten			3/3		
Övriga lämningar		2/2	11/10		
Plats eller naturbildning med bruk och namn			2/2		
Gränsmärke			1/1		
Hembygdsgård			1/1		
Byggnad övrig			1/1		
Övriga		2/2			
Fornlämningsliknande bildning			2/2		
Fornlämningsliknande lämning			4/3		
Summa	75/58	12/9	104/58		

Tabell 3 g. Uppsala län, Östhammars kommun, Skäfthammars socken, arbetsområdet 2001. Antalet registrerade lämningar/lokaler, i vissa fall endast lokaler, vid andra-, respektive förstagångsinventeringen, redovisade kategorivis och efter sakord.

Kategorier och sakord	Andragångsinventeringen			Förstagångsinventeringen	
	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Bevakas	Övrigt Inpr. ej	Fast fornlämning R, (R), Inpr. ej	Övrigt Inpr. ej
Bebyggelselämningar	8/5	2/1	1/1		
Storgårdslämning	1/1				
Bytomt/gårdstomt	2/2		1/1		
Torplämning	5/2	2/2			
Industriella lämningar	6/4	3/1	4/3		
Järnbrukslämning		3/1			
Hyttområde	1/1				
Hammarlämning/-ruin	1/1		1/1		
Rostugnslämning	1/1				
Industrilämning /bruksruin övrig	3/3		2/2		
Kvarnlämning/-ruin			1/1		
Övriga lämningar			1/1		
Fyndplats annan			1/1		
Summa	14/9	5/2	6/5		

ISSN 1403-5308